

Szülőföldem

II.

BESZÉDES ÚT HAZAFELÉ

2.

A mozdonyjal együtt az én eszem is visszafütyül a múltba, hogy miért kellett így elhanyagolni minket. De a jelen befogja sípomnak száját, s a vonat megáll, mielőtt az állomásra érne. Igen, gyermekkorom óta új utat vágta ide s idővel megszoktatták a vonatot is, hogy megálljon ennél az új útnál, mivel innét jobban kézügyre esik az utasoknak a város. Lehúzom az ablakot, s miközben alkalmatosság után kutat a szemem, az jut eszembe, hogy milyen jó volna, ha most várna a szekér a falumból. De holnapra sürgönyöztem ide, s most kutyoghatok ebben a városban egy napig, mint az idegen szeg.

Nagy csorda cigány rohan az ablak alá s úgy néznek rongyaikban epekedve felém, mintha bé lennék kenve mézzel. Lehetnek vagy tizenketten, de a legtöbbjük még purdéz. Nagy dolog itt igazságot tenni, gondolom magamban, s így az egésznek szólok oda, hogy hozzák le a csomagomat. Verik le egymást, mint a megriasztott fekete hangyák. Rárontanak a bőröndre és úgy cipelik, hogy mind a négy oldala teli van purdézal. Felteszik egy bérkocsira, s csatog rajtuk a rongy s villog a szemük, amikor eléveszem a pénzt.

— Vigyen valami szállodába — mondom a kocsisnak.

— Melyikbe? — kérdi.

— Hát annyi van?

— Itt osztán három is.

Elésorolja őket s az egyikre azt mondja, hogy udvari szálloda.

— Látja — mondom neki —, azt az egyet nem ismerem, az udvari szállodát.

Mivel ő is éppen azt ajánlja nekem, elindulunk arrafelé. Egy ház előtt megáll, s mint valami apamadár, félszemmél hátrasandít, hogy a fiú repüljön ki a fészekből. Bémegek a házba és kérdelem, hogy csakugyan van itt szálloda? Egy pirosarcú úriember áll szembe velem, fehér köpönyeg van rajta, s nagy buzgalommal gondolkozni látszik a kérdésemen. Aztán, mint aki jól megfontolta a dolgot, így szól eredményképpen:

— Van. Hogyne.

Mondom neki, hogy egy csomag volna künn a kocsin, azt bé kellene hozni. Ismét gondolkozik a pirosarcú ember, majd azt mondja egy magos, csontos fekete nőnek, hogy a csomag felől értesítse a szobaasszonyt. Megindul a fekete nő, lassan az udvar felé. Megyek én is utána, de az udvaron engem megállít, ő pedig tovább indul kutató útjára. Egy kicsi idő múlva, valahol hátul, harsány kiáltás hangzik fel:

— János!

A kiáltás tájékán kövér, kifestett nő termik az udvar közepére. Bosszúsan kutat fel az emeletre, ahol a szálloda van, s közben kitartóan kiáltja Jánost. Várok egy darabig, de aztán jobbnak vélem, ha béhozom magam a csomagot,

amíg ez a hadjárat folyik. Már a feljáratnál vagyok a bőrönddel, amikor János megkerül mégis. A szobaasszony dül-fül, mint egy huszárkáplár, János duzzog és morog, a nagy fekete nő pedig lassan és szótlanul, mint a végzet, úgy vonul vissza. Mi is megindulunk Jánossal, fel a lépcsőkön, melyek tiszták és cserefából vannak. Régi dolog ez, fődött feljárat, vastag falak között. Fent is takaros a szoba, melybe János bezállásol engem. Újak a bútorok, tükör is van és asztal; s vaskarikában egy köteg fa a kályha mellett.

— Mikor rendezték bé? — kérdem.

— Tudja az öreg Isten — mondja János.

Többet semmit sem kérdezek tőle, hanem eresztem, hadd menjen ismét rejték helyére, ahonnét elszaklatták. De nyomában ott terem a szobaasszony, jól megnéz engem s meg a bőröndöt, aztán a kielégítő vizsgálat után azt mondja nekem, hogy végezzem csak a szükséges dolgaimat, mert ő később visszajön, csupán rendbeszedi magát egy kissé.

— Jó — egyezem belé.

Azzal én is rendbeszedem magamat egy kissé, és gyorsan végiggondolom, hogy miképpen osszam bé ezt a napot, mit az anyavárosnak szántam. Úgy gondolom leghelyesebbnek, ha most elindulok és vacsoráig összejárom a várost. Megtekintem a helyeket, amelyekhez emlékek fűznek, hiszen a gimnáziumi esztendőket mind itt töltöttem, s azelőtt s azután is járogattam ide eleget. Városnak is ez volt az első, amit életemben láttam, amikor hatéves koromban magával eresztett apám, aki egy szekér fát hozott volt az udvarhelyi uraknak. Igaz, hogy csak egy tímárnak adtuk el, de rendesfizető tréfás, kecskelábú embernek ismertük meg a tímárt.

Mingyárt, ahogy kiérek a kapun, megállok a gyalogjáró szélén és nézelődni kezdek. Gyenge forgalom van erősen, pedig az idő nem volna rossz. A boltosok javarésze künn áll az üzlet előtt, sőt az egyik ül is a járda szélén s újságot olvas. Néha három-négy diákleány megy el egymásba bújva, ide járnak a református képzőbe, szegény magyar papoknak s tanítóknak a gyermekei: ruhájukon s cipőjükön rajta is van az egész otthoni sors. Ögyeleg egy-egy diák is, de nem tudom a formasapkájuk után, hogy melyik az én utódom a katolikus gimnáziumban, s melyik a román liceum növendéke. Bezeg a mi időnkben báránypőr-sapkát viseltünk télen s ilyenkor tavasszal kalapot, ha volt. S a román embert szinte csodának néztük, ha nagyritkán eléfordult egy-egy. Most román gimnázium van itt s növendéke elegendő, csak az ember azt nem tudja, honnét verődnek össze, hiszen a megye lakossága kilencvenöt százalékban mind székely most is. Igaz, a tisztviselők s kiknek általában az állam ad kenyeret, azok mind románok. Ezeknek gyermekeiből gyül össze jórészt a létszám; aztán ingyeneseket is hoznak, úgy hallom, s magyarok is adják ide elvértve gyermeküket.

Sokat változott itt a világ!

S ahogy éppen elgondolom ezeket, nagy csoportban öregemberek jönnek lassan úgy ötventől Ábrahám koráig. Viseltes urak, fakó és zárkózott arccal. Tülfelől is megy egy efféle csoport a járdán. Ezeken a férfiakon is meglátszik az új világ, mint a diákokon, csakhogy nem formasapkát viselnek, hanem forma-arcot. Igen, ők a nyugdíjasok és csendben, tétlenül várakozók, akik a magyar állam szolgáltói voltak. Nem is beszélgetnek már, egymás között sem: olyanok, mint az özvegyek, akiket az özvegyi sors kívül-belül egyformára alakított.

Az úton egy falusi szekeret húz két sovány tehén, a székely a földet nézi mellettük, mintha sivár és terméketlen vidéken haladna keresztül. Utána bornyút hajt egy másik falusi s ez is olyan, mintha árva volna a jószágával együtt. Még szinte jó, hogy a rendőr, aki fentebb áll az út közepén, egy kicsi elevensé-

get hoz az életükbe, mert a szekéren megvizsgálja a táblát, s a bornyús-embertől is kérdez valamit.

Különben csendes minden.

Lassú, szomorú és érdektelen. Az ember, akinek halottja van, az lehet ilyen egykedvű, mint ez a város. Kőd ez is, kisebbségi köd, ami megüli az utcát, a levegőt, az arcot és főképpen a lelket. Már engemet is észrevett ez a köd: csúszik felém és gyűrűbe verődik körülöttem, hogy úgy fogjon el magának.

Hirtelen megborzongok.

Igen, még hideg és nyirkos a szél.

De ha tud, a madár is kitér a szélnek útjából s én is ilyen madarasan gondolkodom már a következő percben. Megindulok hát s először a főutcán megyek végig, amit Kossuth-utcának hívtak régen s Botos-utcának még régebben. Most igaz, nem tudom, hogy mi a neve. De várjunk, mert itt az alsó végénél utca fordul bé a Küküllőnek s ott van egy ház, melyet futó pillantással legalább megtekintenék. Csak a harmadik, no itt is van már: régi portéka bizony, magos sárga fala van s rajta egy ablak, melyen a zsalugáter szárnyai olyanok, mint a kismajtényi varjaké a kuruc-időkben. A lépcső is rozoga, ami a tornácba felvezet, de csoda egyáltalában, hogy még szolgál valahogy, hiszen a háború harmadik esztendejében is az ámenhez járt közel. Emlékszem jól, mert itt vettem volt ki magamnak bútorozott szobát, mint bévonuló önkéntes. Első bútorozott szoba volt az életemben s abban is csak egy éjjel háltam, mert másnap elmenekültünk a román betörés miatt.

A tizenkilencet még nem töltöttem volt bé.

Az idő telik: gondolkozzunk hát ismét madarasan s szálljunk vissza a Botos-utcába. Né, itt van Schuller, a kalapos, hova apámat milyen nehezen tudtam volt elhozni, hogy végtére vegyen egy kalapot nekem. Bezzeg, ha italt árultak volna benne! S Csép Gergelyhez már el sem jött, a csizmadiához, de anyám nem hagyott cserben, s olyan csizmát szegődött ott nekem, amilyen sohasem lesz többet. Abban jártam a diaktori hivatalos sétákra, körbe itt a főutcán, az internátusi felügyelő tanárral, aki nagyobb stratégiát fejtett ki a felvonulásainkkal, mint amilyent később a piavéi offenzívában tapasztaltam. Barátom, ki a helybéli reáliskola növendéke volt, büszkén mutogatott ki a sorból, hogy nézzünk csak oda, ki ül ottan a kávéház ablakában! Odanéztünk s egy feszülő szőke urat láttunk, aki megtűrt nyakkal, nagysörényesen és lobogó piros nyakkendőben merkedezett.

Azt hittem először, hogy a muszka cár, úgy ült.

Pedig Szabó Dezső volt.

Ha most ülne ottan, bizony még jobban megcsodálnám, de még az ülőhelyét is elrontották azóta, mivel divat-boltot csináltak oda. Pedig ilyennek is jobb volt Szabó Dezső, mert divatot is inkább tudott csinálni, mint ez a bolt.

Dehát figyelmetlen a világ.

S bizony eléggé szeretnők, ha más lehetne és jobb lehetne, valahogy azonban eltelik így is, ami még hátra van, csak éppen szabad legyen az ember. Vagyis el ne fogják hirtelen és ártatlanul. Mert engemet elfogtak volt a románok, éppen ezen a helyen, ahol most haladok átál. Hirtelen vissza is nézek, mint aki kőbe ütötte a lábát: bizony itt történt, huszonhatban. Amerikából jöttem haza, három esztendő után. Néhány napot Kolozsváron töltöttem, aztán felültem a vonatra, hogy a szüleimet s a szülőföldemet lássam. S éppen mint most, csak-hogy a déli órákban, szintén város-vizsgálatra indultam, hogy amíg alkalmosságot találok a faluba, addig ezzel töltssem az időt. Amikor idáig jutottam, ahova visszanézék az előbb, egy kicsit megálltam, hogy körültekintsek. Alig állottam

meg azonban, odajött egy fiatalember hozzám és így szólt minden köszönés, vagy más bevezetés nélkül:

— Maga nagyon ismeretlen nekem.

Úgy néztem, hogy ezt a közvetlenséget csak tréfával lehet áthidalni, s azt feleltem neki:

— Maga sem tartozik a rokonaim közé.

Szó szót követett, majd a fiatalember felszólított engem, hogy menjek véle. Viselkedéséből és beszédéből könnyen kitaláltam, hogy detektív, bár ilyen helyzetben a kitalálás nem polgári kötelesség. Egy kicsit játékosnak, egy kicsit szokatlannak tetszett a dolog. Mert Amerikában, vadidegen földön, három esztendőt töltöttem s ott soha senki nem mondta nekem, hogy ismeretlennek tetszem előtte, kövessem tehát őtet. Itt azonban, ebben a székely városban, melynek környékén születtem, melyben a gimnáziumi esztendőket mind töltöttem: hát ebben a városban felpártol engem egy detektív és azt kívánja tőlem, hogy menjek véle.

Hát hogyne mentem volna!

Már csak azért is, hogy szégyenben maradjon a detektív, amikor kiderül a valóság: az, hogy én bizony itthon vagyok ebben a városban, ha valaki itthon lehet itt. Aztán hadd sajnálkozzanak, mire én azt fogom mondani, hogy kérem szépen, semmi az egész, úgysis ráértem éppen.

De hamar kiderült, hogy az uralkodó szokás és a közbiztonság szempontjából igen balgán gondolkozom, mert ahogy kinyílt a sziguranca-hivatalnak az ajtaja, mindenek előtt egy hatalmas bulldog meredett rám, majd egy morgorva fekete emberre tekintett, mintha kérdezte volna attól: mehetek-e rá, főnök úr?

Csakugyan a főnök volt, kiről azonban rosszat nem mondhatok, mert még szólni sem szólott hozzám egy szót sem. Hanem kiadta a parancsot a detektívnek, hogy vigyen engem a csendőrségre. Helyből megfordultunk és elmentünk a csendőrségre, ami elég messze volt, fent az állomással szemben. Ott bementünk egy hatalmas iroda-szobába, ahol emberi lényt hármat találtunk: egy őrmestert az íróasztal mellett és két csendőrt puskával állani. A detektív béajánlott engem az őrmesternek és rögtön eltávozott. Az őrmester pedig odaállított az íróasztal mellé és így szólt hozzám:

— Van igazolvány?

Gondoltam, ez az első rendes beszéd, amióta cirkalmazunk a városban, s elészedtem a román útlevelet, amivel visszajöttem Amerikából; s úgyszintén egy erdélyi magyar újságnak a megbízó levelét, hogy írjak cikkeket oda Amerikából. Először ezt az utóbbit nézte meg az őrmester, de rosszabbnak találta a semminél. Aztán megvizsgálta az útleveletem, majd azt kérdezte:

— Ezzel hol járt maga?

— Amerikában — feleltem.

Egy kicsit gondolkozott, de aztán úgy döntött magában, hogy nem tetszik neki a dolog.

— Hát ide mért jött? — kérdezte tovább.

— Itt születtem a szomszéd faluban — feleltem.

Erre mérgesebb lett egy fokkal s így folytatta:

— Nem kérdeztem, hogy hol születte maga! Hanem azt kérdeztem, hogy ide mért jött?

— A szüleimet akarom meglátogatni — feleltem.

Erre már egészen mérges lett és rámkiáltott:

— Nem kérdeztem, hogy kit akar maga meglátogatni! Hanem aztot kérdeztem, hogy miért jött magá ide?!

Látván a másik két csendőrt is a szobában, úgy ítélt meg a dolgot, hogy többé nem felelek, hiszen bármit mondok is, csak olajat öntök a tűzre. Nem is szóltam hát az újabb kérdésre semmit, hanem hátrébb mentem az asztaltól és átadtam magam a következményeknek. Bölcsen és szelíden tűrtém, hogy az egyik csendőr bévezessen a fogdába, amely ott állott az udvaron. Amikor reám zárta az ajtót, még csak derengett az új otthonom, melyt a meleg szülői ház helyett adának, de aztán hamarosan hozzászokott a szemem a félhomályhoz. S akkor mit láttam? Legelőször egy székel legénykét, aki ott kuporodott a deszka-padlón és pityergett. Úgy tizenegy-tizenkét esztendő lehetett szegény. Aztán négy magos, pusztá falat láttam s az egyik oldalon, messze fent, egy kicsi ablakot.

Egyéb semmi sem volt a lakosztályban.

Nem mondom, elég fordulatós volt idáig a dolog, de egykedvűen vettem s ami még furcsább volt: nem haragudtam senkire. Csak a szegény pityergő legénykét sajnáltam, aki szintén úgy került ide, hogy nem tudta okát adni, mit keres a városban. Őt vigasztaltam, ahogy tudtam, s így telt az idő.

Valahogy híre futott azonban, hogy mi történt velem; s másnap emberek jöttek bé a falumból, hogy ez a mi fiunk, eresszék szabadon! Volt annyi eszük, hogy ügyvédhez mentek, aki lendített annyit a dolgon, hogy egy fegyveres csendőr a falumba kísért. Jegyet vettem az autóbuszra, neki is, s nagyon jól hazaértünk. De nem a szülői házba, hanem a csendőr-őrsre. Másnap aztán megérkezett Korondról egy csendőrfőhadnagy, aki úgy döntött, hogy utazzam vissza Kolozsvárra. Én így is tettem, s ahogy telt lassan az idő, úgy felejtettem magam is a történetet.

De mókás az élet!

Mert rá egy esztendőre ismét hazajöttem a falumba s hát ki vezeti itten az őrsöt!

Ö.

— Ismét hazajött maga? — kérdi.

— Haza — mondom.

Mosolygott nekem, s mosolyogtam én is neki.

Egészen komédiának tűnik az élet, ha így visszafelé tekintünk; s ha előre, akkor csupa reménység, a jelenben pedig játék. Derülök is rajta, ahogy tovább megyek az utcán, s hát egyszerre kedves hang hullámszik felém:

— Jó kedve van, amint látom, ifjú barátom!

Akkor veszem észre, hogy öreg rímfaragó tanárom áll előttem. Andalgás közben nem is láttam, amikor közeledett; s igaz, el is szokott tőle a szemem. Milyen kedves tanár volt, Istenem: órák alatt folyton a hadállásokat rajzolta a táblára s magyarázta nekünk a háború idején. S a tantárgyából mégis tudunk most is valamit, a háborút pedig elvesztettük . . .

— Hogy van, tanár úr? — kérdem.

Shokása volt mindig, hogy emelje a helybéli színvonalat s eredetiségre törekedjék. Azt feleli most is:

— Jól mondják, ifjú barátom, hogy láb nélkül nehéz gondolkozni.

Meg is magyarázza mingyárt, hogy idegzúzódás van a lábában, emiatt muszáj sokat járnia, mert különben megkucorodik a lába. Így van ez, alól rosszul forgódik, derékig fel, de egyébként telik.

— S van-e valami, amivel kedvit töltse? — kérdem.

— Van — azt mondja. — Várom a magam nagy ünnepét. Meg is mondtam

az öreg Jánosinak, hogy még akkor beszélni akarok a tanítványaimhoz. S azután! Szólván az agg Simeon és mondá: „Uram, most már elbocsáthatod a Te szolgádat, mert látták a szemeim az én Üdvözítő Istenemet” . . .

Úgy teszek, mintha elérteném, hogy milyen ünnepről vagyon szó, pedig nem tudhatom. Bizonyára összekeveri szép korát és tanári szolgálatait s abból akar egyeztetni valami csodálatos nászünnepet, ami csak azért késik, hogy ő tovább élhessen.

— Bizony . . . — mondom.

Az öreg meg van elégedve a felelettel s elborult szemekkel engem az Istennek ajánl, akinél jobb kalauzom nem is lehetne a további útra. Meg is becsülöm ezt a szomorkás, de nyugodalmas lelkiállapotot, s egyenesen a nagy templom felé veszem az utat. Abban a nagy templomban bérmáltak volt meg engemet, negyedik gimnazista koromban; s bizony úgy elkéséztettem a bűneim miatt akkor magamat, hogy valóságosan sirtam. Keresztapám pedig szép képeskönyvet adott nekem. Egyik azonban jobban odalett, mint a másik, mert keresztapám meghalt, s a képeskönyv is ki tudja, hol van!

Elhagyom a vén református kollégiumot, amely az új időknek tanítóképzőt eresztett, majd a katolikus Finevelő lapul a szemembe. Hirtelen megállok a macskaköveken és hosszan nézem az egyszerű homlokzatot, melyet nem díszít egyéb, csak egy sovány, de nagy festett kereszt. Fürkészem az utat is, amely alagút formájában megyen bé alája, hogy hátul kibújjon az udvarra. Nagy hadiút volt ez, amikor diák gyanánt itt laktam: ezen hozták nekünk a szekerek a húst, a borsót és a fuszulykát. Egy kicsi szekerecske a húst, két nagyobb a borsót, és három óriási a fuszulykát. S az udvaron keresztül, ha leereszkedünk valahogy a konyhába, szintén ezen az alagúton szökdöstünk ki a városba: egyik a leánykák után, a másik az apátúr nagy kertjébe gyümölcsöt igézni. Most már ezt is megmondhatom, hiszen az öreg Soó Gáspár, atyánk és igazgatónk, jelenleg nem sétál ott az erkélyen, mellényének karvágásába akasztva jobbik hüvelyk-ujját. Az örök birodalomból, ahol ugyanvalóst nincsen demokrácia, most nem húzza meg a fületem, mint negyedik gimnázista koromban, amikor nagy hevületemben egyik barátomnak a combjába eresztettem a bicskát.

Bódika is jól tudja ezeket, hiszen itt, ezeken a macskaköveken tették le a szekérről, amikor béhozták volt a „nagy” iskolába. S megkeseredett, lázadó szívvel itt ereszkedett ki Szarkakő felé a templom mellett, amikor elbujdosott az „értetlen” tanárok elől s szerezte meg bajnak és barátnak szegény Berze Ferkét.

Szép idők voltak azok!

Akkor még ez a fából faragott óriási szoborház sem volt meg, itt a hátam mögött. De aztán hamarosan megfaragták a székely falusi ezermesterek s a közepébe felállították, ugyancsak fából kifaragva, a nyolcvankettős katonáknak a szobrát. Valóságos fából vaskarika volt ez, mert „Vas székely”-nek hívták, ami fából volt faragva. Úgy hívnák most is, ha ott állana, de letörték a románok s most csak a négy faragott oszlop áll, és a védelmező barna tetőzet. Olyan így egészen, akár a mese, aminek nincsen más hőse, csupán a szellem.

Szellem?!

Hiszen az volt Jégtörő Mátyásban is, akit az apja szintén ebben a városban keresztelt meg: borban és jég között, künn a hid mellett egy korcsomában. S lám, csak megemlítettem a szellemet s máris mintha a hívását hallanám, úgy tör fel belőlem a vágy, hogy induljak rögtön abba a korcsmába s a keresztelő emlékezetére ott a helyszínen igyam meg valamit. Mondanám neki, hogy ilyen formán a csendőrségre is elmehetnék, hogy ott viszont Abelra és Surgyelánra üritsem

poharamat. De nincsen nyugtom: hamar megfordulok hát és keresztül vágok az úton. Egy fazekas bolt előtt haladok el s ahogy az edényekre vetődik a szemem, a nyomorú kirakatban, már eszembe jut, hogy kicsi házivendéglő volt itten diák-koromban s benne két testvér, de nőben. Azt nem tudom, hogy leányok voltak-e még, vagy dugták az urukat, de mindig s mind a ketten szabadnak mutatkoztak. Amikor én őket megismertem volt, már két nyolcadikos vizslatott körülöttük s úgy örködtek ott, mint az aranybányában, nehogy jusson nekem is valamelyikből egy kicsi.

Nem tetszik a szellemnek, hogy ilyen emlékekkel kínozzom magam, mert dörmögni hallok.

— Mit mondasz? — kérdem.

Azt feleli a szellem, hogy nézegessem inkább a cégtáblákat, mert nem tudja, hogy azok zavarodtak-e meg, vagy pedig ő. Nézni kezdem, majd pedig azzal nyugtatom meg az ártatlan hazai szellemet, hogy ne aggódjak semmit, mert ő nincsen megzavarodva, csupán járatlan még egy kicsit, mivel nem ismeri a cégtáblarendeleket. De mi ismerjük bezzeg s ennek megfelelőleg járunk el. Vagyis tisztelettel kivetkőztetjük magyar neveinket a formájukból: ami hátul volt eddig, azt most megváltoztatva elől tesszük; s ami pedig elől volt, azt hátul marasztaljuk. Sajnáljuk bizony édes nyelvünket, hogy a szükség törvényét bontotta, dehát abban reménykedünk, hogy ő jobban kibírja az erőszakot, mint maga az ember.

— Az igaz... — mondja a szellem, majd nagy heveséssel így folytatja:

— De mégsem jó gazda az olyan, ki az édesanyjától egy szerszámot örökölt, amivel lelke dolgozhatik: s akkor ő nem ügyel arra a szerszámra, hanem csak nézi, hogy a szomszéd megcsorbítsa!

Egyszerre és önkéntelenül körülnézek, hogy valaki nem hallhatja-e meg ezt a szellemi beszédet. Nincsen senki, de viszont itt van a híd a Küküllőn, s a hídról sem tudhatjuk, hogy mikor és milyen nehéz gondolatok alatt szakadhat bé. Ezt meg is súgom a szellemnek, aki kedves és nem szól többet egy szót sem.

Így érek a korcsoma ajtajához, ahol már kívülről kedvez nekem a szerencse, mert semmiféle cégtáblát nem látok. Csupán a szeszgyár óriási kéménye mutatja, hogy nem járhatok rossz helyt. De a szeszgyárat és a kéményt nem az édesanyától, hanem apától öröklök s így emiatt a szellemmel békétlenségbe nem keveredhetem. Örömmel és nyugalommal nyitom ki tehát a rozoga ajtót, s mingyárt jobbra tekintek az első asztal felé, mert apám is ott szokta volt kibuzogatni egyszer-egyszer a lelkét; s maga a gyermek Jégtörő Mátyás is ennél az asztalnál hallotta volt meg, hogy mennyivel gyarlóbb a test, mint a lélek. De most nem ül ott senki, mintha apámat, vagy hősömet várná vissza a hosszú, öreg asztal.

Hanem egyébként nem egészen néptelen ez a lelki gyógyhely. Hátul a sarokban, padvégeken és zsákokon, megviselt falusi nők kuporognak. Glória helyett félhomály övezi fejüket s különböző és egyetmás ruhájukban egészen olyanok, mint a vegyes majorság, amely csendesen elül, ha megjött az alkonyat. Előttük az asztal mellett két szénégető ember ül és barátságtalanul nézi az asztalt, amelyen nincsen semmi. Ettől jobbra is időzik egy, aki már nem szenes és nem is egészen barátságtalan, mert az otthoni tarka kendőn kenyér és hagyma fekszik előtte. S ahol a világosság már ér valamit, közel az ablakhoz, pipás fiatal férfiú méreget egy kicsi pálinkás üveget, amelyből kifogyott az ital.

Ahogy körültekintek, először ezt látom meg, ezt a pipást. Neki is megcsil-
lan a szeme, hiszen jól ismerjük egymást. Az öccse barátom volt, akivel együtt
jártam az iskolába; s ő maga is végzett egy-két gimnáziumi osztályt, minék
folytán húz egy kicsit az úriemberekhez, ha utálja is őket. Életmódjában is ta-
pogat az úri mezők felé, mert a gazdaság mellett malmot járat és cséplőgépet is
szerzett magának. Mingyárt az asztalra teszi a pipát, amikor meglát, s úgy rázza
a kezemet. Egy kicsit zavarban van, mert nem tudja, hogy vajon tegezve szól-
hat-é hozzám, mint gyermekkoromban. Olyan hely azonban ez a korcsoma, ahol
mégis inkább ő van otthon, mint én.

— Kit keresel, ha szabad kérdezni? — mondja tehát.

Nehéz volna mingyárt úgy felelni neki, hogy meg is értse jövetelem célját
s bolondnak se tartson.

— Ülünk le egy kicsit! — szólok.

Elhelyezkedünk az asztal mellett, amelynek mocsaras a lapja: ő ismét kéz-
hez veszi a pipát, én pedig azon gondolkozom, hogy miképpen kezdhetném el az
ünnepséget. Mindenekelőtt valami italt kéne kérnem, de a korcsmárosné nem
mutatkozik sehohol.

— Igyunk meg valamit! — mondom a malmosnak.

Megérti a szót s olyan erősen kezdi ütögetni a kicsi üveggel az asztalt, hogy
futva oszlik felette a pipafüst, mint a valóságos felhő, amikor harangoznak. Egy
sovány fiatalasszony is megjelenik a söntésben, és a lécek mögül hegyesen
nyújtja felénk a nyakát. A malmos nincs megelégedve ezzel a szorgalommal,
hanem int és melléje szól is:

— Berta, jöjjön csak közelebb!

Egyszerre odakapok a tenyeremmel a homlokomhoz, és megdörzsölöm a
szememet, mert valami furcsa hullám kapott a hátára, ahogy meghallám a Berta
nevet. Igen, úgy hívták azt is, azt a korcsmárosnét, aki tanúja volt a keresztelő-
nek és segédkezett benne. Talán meg is történt az egész, ahogyan le van írva a
Jégtörőben. Magam sem tudom ebben a percben, csak azt az egyet érzem bizo-
nyossággal, hogy inog a talaj alattam és selymesen mozdul az asztal, mint a
szárny. És az értelmem, amelyet olyan erősnek és megbízhatónak tartottam,
most megtompulva szédeleg a valóság és írás között. Megfogom az asztalt és
nagy erőfeszítéssel figyelem magam, mert biztosan tudom, hogy így bolondulnak
meg az írók, ezen az igézetes, csillámló átjárón a föld és a szabadság között,
ahol a test már elveszíti hatalmát és a lélek még nem uralkodik egészen.

— Mi tetszik? — hallom a hangot.

Megrázom a fejemet, s hát Berta áll ott.

— Fenyővíz van-e? — kérdem.

Már indulni akar, hogy hozza az italt, de nem tudok ellenállni valaminek,
ami Istentől való ugyan, de magam is öntöttem belé egy cseppet. Szólok hát
Bertának, hogy lépjen vissza; s ahogy ott áll mellettünk, ismét ránézek és egye-
nesen felteszem neki a kérdést:

— Emlékszik-e — mondom —, hogy egyszer egy gyermeket hoztak volt
ide, akit az apja borban és jég között megfűrésztött, s akit maga meg is szop-
tatott?

— Hát hogyné! — feleli Berta.

Olyan biztos és boldog ábrázattal emlékezik, hogy felujjongok magamban,
mintha nem is két szót mondott volna, hanem bűvös édestejjel dajkált volna

meg engemet is. Ilyen formán nem is folytatom tovább a kérdezősködést, hiszen feleslegesnek látszik. Ellenben két pohár fenyővizet kérek, hogy a malmos és én, ebben az örömben, poharat emelhessünk.

Indul is Berta, hogy elhozza nekünk az italt, de alig léphetik kettőt, a malmos mohón kérdezi meg:

— Miféle dolog volt az?

— A gyermekkel-e? — mondom.

— Avval, avval.

Mosolyogva nézek a szemébe, s egy kicsi ideig nem szólok semmit, hadd kívántassam véle a történetet. Aztán úgy teszek, mintha mégis megesnék rajta a szívem s így szólok:

— Bizony, különös történet volt az . . .

Egyszerre a két könyökére ereszkedik a malmos és a két könyökén olyan ábrázattal csúszik felém, hogy béillenék kísértetnek a faluvégire. Itt a pillanat, amikor kérdenem kéne a történetet, de éppen akkor elének teszi Berta a két poharat. Erősen feszül a levegő a két pohár felett, de azért megvárom, hogy magunkra maradhassunk ismét.

— Hát tudod — kezdem akkor —, volt nekem egy kebli ismerősöm s annak egy kicsi gyermeke. Fiú, egyesztendős. Ez a gyermek már hetek óta szenvedett valami betegségben. Fonnyadozva bámult folyton a levegőbe, s nem akart szopni. Mindenfelét megpróbálták véle, de a jószokások nem értek semmit. A nagypapa azt fedezte fel, hogy lelki betegsége van a gyermeknek, el kell hozni a doktorhoz. El is hozták ketten az apjával, de az orvos kinevette a lelki betegséget s azzal küldte el őket, hogy nincsen annak a gyermeknek semmi baja. Főleg az öreg, de az apa is el volt keseredve: s ahogy ilyen megkeseredésben történni szokott, ide bejöttek, ebbe a korcsmába. A gyermeket tették az asztalra, s maguknak italt kértek. Berta kihozta nekik az italt s meglátván a gyermeket az asztal tetején, kérdezősködni kezdett. Szóra szó jött, s egyszer azt találta mondani Berta, hogy ennyi idős korában az ő gyermeke is ilyenformán betegeskedett, de aztán ahogy megindult s beszélni kezdett, egyszerre nem volt semmi baja. Amikor kimondta Berta, hogy „megindult és beszélni kezdett”, abban a pillantásban ez a mi gyermekünk is felkacagott az asztalon. Mind odanéztek s nem győzték csodálni, hogy ilyen egyszerre mi történhetett a gyermekkel. Hátha szopnék is, gondolta mingyárt az apja, s szólott Bertának, hogy lám vegye fel s szoptassa meg. Vagy csodálkoztak az előbb, vagy nem, de most egyenesen ámultak: úgy szopott a legényke! No erre megkívánta a kedvet s a jólétet a két ember is, de elannyira, hogy az öreg eltördösött valami harminc poharat s az apa pedig húszt liter bort forraltatott, abba jeget belé, s így a jeges borban megfűrésztötte a gyermeket. Vagyis ahogy ő mondta: megkeresztelte, másodszor, igaziból. S nevet is adott neki, mégpedig ahogy az alkalom kínálta, a Jégtörő Mátyás nevet.

Ránézek a poharamra s úgy teszem hozzá:

— Hát ennyi történt.

A malmos két szeme is, ahogy látom, mingyárt a pohár mellé esik.

— Ilyent hallottál-e? — kérdem.

— Még idáig nem — mondja.

— Hát akkor megkérdézzem-e téled, hogy mitől gyógyult meg a gyermek?

Kényszeredetten neveti el magát a malmos, majd azt feleli, hogy éppen ezen gondolkozik ő is, mivel az esze itt lehet valahol az egész történetnek.

— No, hát mitől? — sürgetem.

Azt mondja, hogy fészkelődik benne, csak éppen kimondani nem tudja.

— Hát én kimondjam-e?

— Ki.

A két könyökömbre ereszkedem, a fejemet közelébb csúsztatom hozzá s mint egy titkot, úgy súgom neki:

— A hírtől gyógyult meg. A jó hírtől!

Ismét bambán tekint reám a malmos, mire így folytatom.

— Hallgass jól ide, s felelj nekem a következőre: ha nem tudnál járni s nem tudnál beszélni, s ebben az állapotban azt gondolnád magadban, hogy mindig így lesz, amíg élsz, akkor volna-e kedved élni?

Megrázza a fejét a malmos.

— Nekem osztán nem! — mondja.

— És ha valahol s valakitől meghallanád a jó hírt, hogy hamarosan járni fogsz és beszélni is tudsz, akkor volna-e kedved élni?

— Hát hogy a fenébe ne!

— No — mondom —, hát ezt a jó hírt hallotta meg a gyermek is.

Egyszerre felegyenesedik a malmos, a két pohár egymáshoz koccan. Ahogy kihajtom a fenyővizet és leteszem a poharat, a szemem is egészen odaborul a pohár mellé. Elgondolkozva nézem az asztalt, amelynek lapján apró tócsák vannak, mintha sírni járt volna ide a nép. Lassan a bánatába húz ez a gondolat s hiába szorítom az öklömet, mert gyűlni kezd szememben a könny. S a fátyol mögött azt gondolom magamban, hogy igen: járni tudnánk, ha anyás volna alattunk ez az erdélyi föld. És beszélni is tudnánk, ha mindenütt anyanyelvünkön szólhatnánk. Így azonban tusakodó, beteg gyermekekről mondunk történetet, akik aggódó apák és nagyapák mellett epednek.

Egy ideig nézi a barátom, hogy milyen mélyre ereszkedtem a történet falán, aztán ő is rendel két pohár fenyővizet. Amikor ezt is megihatjuk, azt mondja nevetve nekem, hogy jól kiszámítottam, kinek kell elmondani ezt az előbbi történetet. Ugyanis már a nyolcadik hónapjában van a felesége, s ha szerencsésen megszülethetik a gyermek, majd idejében megmondja neki a jó hírt. Én is örvendek annak, hogy egy embert legalább felvilágosítottam a legszükségesebb dologról, s elégedetten indulok a városba vissza.

Már túl vagyok a hídon, amikor észreveszem, hogy a történet uralkodása alatt megjött az este. A lámpák gyéren és nehezen küszködnek a sötétben, amelyből szinte megcsöppen a pára. Az emberek is gyéren tünedeznek és megsugorodva búznak el mellettem. Kietlen bizony ez a város, mint a ráncos öreg árva. Rossz kedvében szeretne hazaküldeni engem is az udvari szállóba, de akaratommal a fejére nővök könnyen. Csak éppen azt nem tudom hamarjában, hogy melyik vendéglőbe menjek vacsorázni. De az elmém még ebben is felvilágosodik idejében, mert eszembe jut, hogy van itt egy vendéglő, hova a megbízható és hazafias magyar szóvivők szoktak járni, s azoknak is a java. Nem volna érdektelen megszavaztatni ezt a javát, ügyvédek és más fifikus helyi szellemeket, hogy vajon az ő számukra megbízható és hazafias vagyok-e én is, de itt az utcán s ebben a kedvezőtlen időben lehetetlennek látszik ilyen nagy demokráciát tűzni.

Így tehát önfejűen és habozás nélkül arrafelé veszem az utam.

Nagy veszteség, hogy nem tudék valakit magammal hozni, mert mingyárt megdicsérhetne engem, ahogy bétévődik az ajtó. Bizony, módos hely ez egy ekkorácska és ilyen szárnyaszegett városban! Három étkezőterme is van. Az egyiket ugyan gondosan elzárták a másik kettőtől, s ennek az elzártnak az ajtója

előtt a helybéli urak sápadt szelleme áll, hogy a külső világ elvesztése után leg-
alább egy szobára szóló háborítatlanság jogait védje. De a másik kettő szabadon
terül a népnek, s különösen ez a külső mutatkozik népszerűnek.

Már nézem is ebben a külsőben az asztalt.

A muzsikus bandát elhagynám ugyan, mert sem művészetnek, sem szóra-
kozásnak nem állhattam soha a cigányt. De felesleges volna éppen most dacolni
a sírvavigadó magyar szokással, amely minden veszélyben állott és áll rendü-
letlenül. Megindulok hát az asztalom felé, s ahogy elhaladok a banda előtt, na-
gyot hajlik felém a primás. Szót nem kockáztat azonban, mert nem ismer engem.
Ez a néma meghajlás a tiszta nyelvi semlegesség, amely figyelmet rejt magában
mindenki iránt. Ritka és népszerűtlen foglalkozás ez ma Erdélyben s láthatólag
terhes a primásnak is, mert odahajlik a többiekhez s úgy tudakolja tőlük, hogy
nem ismernek-e engem. Aztán egyöntetűen kezdenek vizsgálni, s ezzel a kuta-
tással már társasjátékká alakul a nyelvi semlegesség. Igen, tulajdonképpen csak
most érkeztem meg ide, amikor elindul a kutatás anyanyelvem után. Ez a leg-
sikeresebb vívmánya nálunk az Időnek, ez a népszerű és megszokott kereszt-
rejtvény, amelybe Erdély húsz év óta egész lelkét beléttette, s amelyet folyton
tökéletesít még most is: megfejteti az ismeretlen emberek nemzetiségét. Minden
mozdulatunk előfeltétele, hogy ebben a keresztrejtvény-tudományban mesterek
legyünk. S nagyrészünknek még az a szerencse sem adatott meg, mint ezeknek
a cigányoknak, mert ők a nyelvi semlegesség védelme mögött nemzetiségüket a
művészetükbe vethetik.

De mi hova vessük!

Egyszerre megszakad ez a gondolat, mint a vadludak sora, mely pedig ke-
serves kitarással el szokta érni a célját. Megszakad, mert a banda megzendítette
szerszámaikat. Figyelem a dallamot, melyet elsőnek fülünkbe küldenek, mint va-
lami előőrsöt.

Egy kicsit román, s egy kicsit magyar.

Óvatosan és tapogatózva röppen ide és oda, mint valami félnék, megriadt
madár. Felemás a szárnya s ómaga sem tudja, hogy pacsirta legyen-e, vagy ka-
kukk. Így repdes a fülem mellett, megkínzottan és formáját veszítve; s ahogy
nézem, szégyenbe borulok lassan, mert erdélyi vagyok s tudom, hogy ezt a fele-
más megkínzott madarat nevelte számomra húsz év alatt Erdély. És hegyi sas
helyett, vagy kövér béke-galamb helyett most ezt kínálja nekem, aki úgy jöttem
ide, hosszú testi és lelki böjt után.

Egyszerre erős ellenkezés tör fel belőlem és hevülettel mondom:

— Nem kell!

— Nem tetszik szeretni? — hallom a kérdést.

Akkor veszem észre, hogy a pincér áll mellettem. Valahonnét hátulról kö-
zelített meg, nyilván a belső teremből. S rajtacsípett, amint kereken s egy kissé
méltatlankodva utasítottam vissza a gondozatlan erdélyi madarat.

— Bocsánat — mondom.

Erre a pincér rámutat az étlapra, amely eddig is ott feküdt az asztalon. Több
apró tétel után valami igen ígéretesen uralkodik rajta, nagy betűkkel és egészen
keresztül írva, s román nyelven egyedül. Bár habozás nélkül csak az olyan ven-
deglőket szeretem, ahol a közszellem inkább az étlapon van, mint a tűzhelyen
a fazekakban, itt Udvarhelyen mégis jól esnék magyarul választani az ételek
közül.

— Ez mit rejt magában? — kérdem.

— Disznótoros vacsora — mondja a pincér.

— Hogy van elkészítve?

— Magyarosan.

Hát akkor nem kell elcsüggedni, gondolom magamban, hiszen valahogy mégis kikerekedik az, hogy Erdélyben vagyunk: az írás román, az elkészítés magyar, s még csak a szász hiányzik.

— Van-e jó szászvidéki boruk? — kérdem.

— Van.

Csak egy felet kérek ebből, mert erős fajta, bár ezzel a féllal tudjak megbirkózni egyelőre. A pincér is osztja gondolkodásomat, bár üzlet ellen beszél.

Ahogy elmegy, fél szememet ismét a bandára vetem, amely kopott és cigányban majdnem olyan eredeti, mintha valamelyik pesti filmen látnám. Csak éppen a betyár hiányzik, aki e zeneszó mellett polgáriasodjék valamelyik tűzről messzepatant menyecskeével. Még gyönyörködném bennük, ki tudja meddig, de nyílik az ajtó s a látómezőbe három ember ereszkedik belé. Az egyik harisnyás öreg székely, a másik nagybajszú iparos, míg a harmadik mesterelegénynek tetszik. A formája is hozza, hogy a székelynek a fia a legény, s a nagybajszú csak főnök lehet. Bort kérnek egyenesen, s rögtön kiisszák a poharat. Akkor a legény súrolni kezdi a nyakát, de olyan forma mozdulatokkal, amiből jó nem szokott származni. Már szinte füstöl a tenyere a nyakán, majd egyszerre felugrik s összeszorított szájjal, fojtottan csak annyit mond, hogy ő most megöli! Nem lehet tudni, hogy kit akarna megölni, de annyi bizonyos, hogy nincsen itt a szerencsétlen, mert az ajtót nézi a legény.

Mint a szélkakas a szél irányába, arrafelé fordulnak a cigányok is.

Nagy csend van.

— Ereszkedjél vissza! — mondja csendesen a legénynek az apja.

A legény visszaül és tölt. Lassan megülepedik újra a csend, s a virágzó békében fogy előlem is a disznótoros vacsora, a könnyű boros üveg. A hangulat egészen olyan, hogy jöhetnének immár a rózsaszínű báránnyelők is bátran, de akkor ismét felugrik a legény.

Most biztosan elmegy, olyan vészesen viseli magát.

— Tégy úgy, mint az előbb! — szól újból az öreg.

Nagy élvezetükben a cigányok is megvakkannak, ahogy visszaül a legény. De mint a madár, ha roppan az ág, egy pillanat alatt úgy kurtul meg a nyakuk, mert hátranéz a legény s a szeme villámlik a bandán.

Jobb lesz, ha húznak egyet.

Ahogy megszólalnak a szerszámok ismét, elereszti a hangját a legény, majd a végén kiveszi a bicskáját és az asztalra vágja. Most azonban nem szökik fel; s nem szól az öreg sem, hanem inkább a borral foglalkozik. Közben urak jönnek s bévonulnak a zárt szobába. Ismerem őket, szinte valamennyit; s ahogy elnézem sorjában és egyik-másikkal köszönést is váltok, egyre csak azon csodálkozom, hogy tíz—hús esztendő alatt nem változtak semmit. Mint a kő: se nem kisebbek, se nem nagyobbak. Ha nem mozognának napközben s így este, bizonyára rajtuk is meghonosodnék a moha, s kőfaragók kaparnák le róluk, amikor eljön az építés ideje.

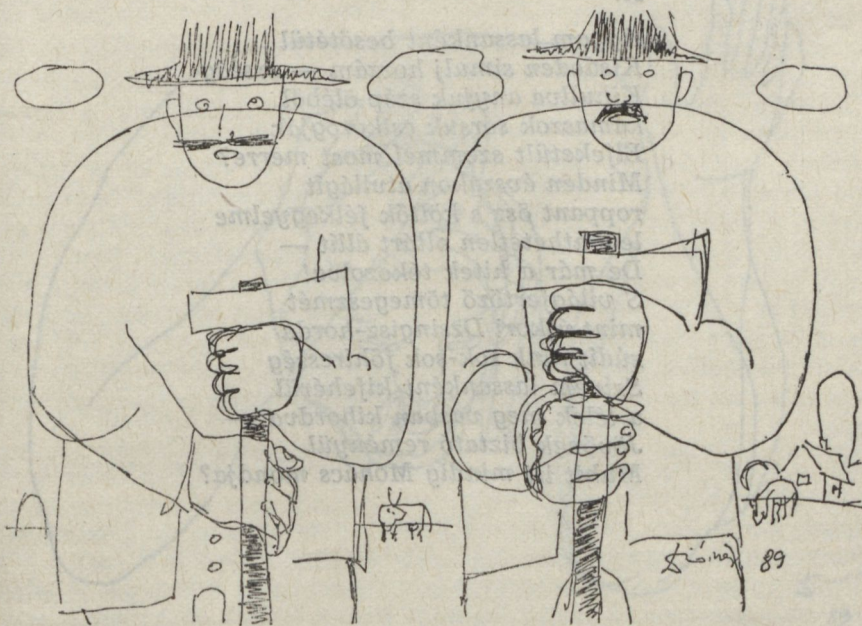
Kicsi idő múlva egy rendőr is békén és körülnéz. Nem mutatja, hogy mi-képpen van megelégedve velünk, hanem az urakra is irányítja egy kukkintásra az ajtót, majd elmegy a konyha felé hátra. Mintha szerencsét kívánna neki az öreg székely, rögtön felemeli a poharat, megissza fenéig a bort, aztán a szemét kicsire húzza és rászól a fiára:

— No Emre, most nem akadályozlak meg.

Egy kicsit gondolkozik a legény, majd lassan feláll, a bicskát pontosan a zsebébe teszi és köszönés nélkül kimegy. Valami furcsa marad a levegőben, valami szimat, amelytől borzolódik a lélek és a vér. Cigányok meredten nézik az ajtót, két pincér dugaszolt üvegekben bort visz az uraknak.

Mint a kard, amit hüvelyébe tesznek, úgy itthon érzem magam ebben a percben.

(Folytatjuk.)

DIÓSZEGI BALÁZS RAJZA